

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Йовка Тишева

Катедра по български език, Факултет по славянски филологии

СУ „Св. Климент Охридски“

за дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен **“доктор”** по професионално направление 2.1. Филология, научна специалност Български език (Съвременен български език - синтаксис)

Автор на дисертационния труд: Венера Димитрова, докторант в катедра „Български език“, Факултет по славянски филологии, СУ „Св. Климент Охридски“

Тема на дисертационния труд: „Прагматични и синтактични особености на диалогичното единство въпрос-отговор“

Данни за автора на дисертационния труд и за докторантурата

Венера Димитрова е завършила бакалавърската програма „Българска филология“ във Факултета по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“ през 2015 г. От 2016 г., след обучение в магистърската програма „Лингвистика – езикова система и речеви практики“ в същия факултет, тя е магистър филолог. На 1 февруари 2017 г. Венера Димитрова е зачислена като редовен докторант в Катедрата по български език във Факултета по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“, докторска програма „Съвременен български език – синтаксис“. Отчислена е с право на защита на 1 февруари 2020 г. Посещавайки курсовете в Докторантското училище на ФСФ по време на обучението си, Венера Димитрова повишава общотеоретичната си подготовка и развива уменията си за самостоятелни научни проучвания. Докторантката е участвала в два научноизследователски проекта, финансирани от ФНИ на СУ, чиято цел е обогатяване на езиковите ресурси за съвременната българска устна реч. Проблематиката на тези проекти е тясно свързана с обекта на дисертационния труд.

Данните за периода на обучението показват добрата научна подготовка на Венера Димитрова в областта на граматиката на съвременния български език, лингвистиката на текста, прагматиката и дискурсия анализ. Според документацията за докторантурата (индивидуален план, протоколи, сертификати) и протокола от предварителното обсъждане на дисертационния труд всички изисквания на Закона за развитието на академичния състав в Република България и на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“ са спазени.

Данни за дисертационния труд и за автореферата

Дисертационният труд на Венера Димитрова „Прагматични и синтактични особености на диалогичното единство въпрос-отговор“ се състои от увод, осем глави, заключение, библиография. Основният текст е с обем от 247 стр. Библиографията включва 221 заглавия на български, английски, немски, руски, чешки и италиански език, ориентирани пряко към проблематиката, свързана с темата на дисертацията. Прегледът на библиографските единици показва отличната осведоменост на

докторантката в общата теория на синтаксиса, прагматиката, лингвистиката на текста и анализа на разговора (конверзационния анализ) и познаването на по-частни проучвания, свързани с особености на устното общуване, със структурата на разговора и диалога, употребата на различни видове въпроси и особеностите на комуникативните стратегии за поддържане, пренасочване или прекъсване на разговора.

Актуалността на темата, разработена в дисертацията, се откроява, на първо място, при очертаване на достигнатото равнище в проучванията на българската разговорна реч. През началния етап - на регистриране на отклонения от кодифицираните норми при устно неподготвено общуване или на варианти при реализиране на езиковите единици, бяха събрани бази от данни (записи и транскрипции), които през следващите години бяха обект на описателни, съпоставителни или количествени проучвания, на систематизация и класификация. В настоящия етап изследователският интерес естествено се пренася от равнището на граматиката към равнището на текста. Представената дисертация, разработена в полето на лингвистичната прагматика, с методите на конверзационния анализ, отговаря на актуалните проекти в изследванията на устната комуникация. На следващо място, въпросите за комуникативното взаимодействие и въздействие, за речевите стратегии при постигането на различни комуникативни цели и за използваните езикови средства са свързани с общи въпроси от теорията на/за комуникацията: междуличностното общуване, убеждаващата комуникация, част от която са и езиковите манипулации. Проблематиката на дисертацията излиза извън специализираната област на езикознанието и се свързва с интердисциплинарните проучвания на философи, психолози, социолози, медийни и PR експерти и др., чийто обект е комуникацията, общуването между социално изградени субекти. Посоченото до тук определя актуалността на разработваната проблематика в теоретично и научно-приложно отношение и важноста ѝ за разширяване на теоретичните знания в хуманитаристиката.

Обектът и предметът на дисертационния труд са ясно и точно очертани и отговарят на темата на разработката. *Обект* на изследването са синтактичните и прагматичните особености на двойката реплики, съставляваща минималната единица на диалогичното общуване: реплика стимул (въпрос) – реплика реакция (отговор, релевантен или нерелевантен на стимула). *Предметът* на научното проучване отразява конкретни свойства, страни и характеристики на обекта, свързани с комуникативното взаимодействие между участниците в диалога.

Основната цел, която Венера Димитрова си поставя, е да установи какви връзки съществуват между граматичните средства, комуникативните цели и успешното реализиране на речевите актове във всекидневното битово общуване. Освен че е значима и актуална за изследванията на съвременната българска разговорна реч и неформалната устна комуникация, тя е реалистична и постижима и е осъществима с наличните ресурси и в определения срок. *Научните задачи* произтичат от основната цел. В теоретичен план те са свързани със систематизиране на отношенията между двата елемента от диалогичното единство въпрос – отговор (тип на въпроса и релевантност на отговора) и задълбочаване на знанията за различните типове нерелевантни отговори (за блокиране или за пренасочване). В практико-приложен аспект задачите целят да се провери как се реализират моделите на същинските и

несъщинските въпроси в разговорната реч (като специално внимание се отделя на ехо-въпросите), както и моделите за блокиране и пренасочване на комуникативния процес в речеви ситуации с двама или с трима участници.

За целите на разработката Венера Димитрова анализира примери, ексцерпирани от базата данни за българската разговорна реч (bgspeech.net), от корпуса с разговори в семейна среда, събран от Кр. Алексова, както и от личен архив, включващ примери от платформа за видеосподеляне. *Корпусът* е достатъчно богат и надежден и гарантира обективността на изводите при реализиране на научните задачи.

В хода на научното изследване докторантката е приложила комплексна *методика*, включваща общонаучни логически методи (анализ, синтез, обобщение, класификация), емпирични методи (проучване на източници, наблюдение, оценка, описание и сравнение, качествени и количествени анализи на съдържание. Методиката е адекватна на поставените научни задачи. Прилагането ѝ води до точно и непротиворечиво представяне на моделите при реализиране на диалогичното единство въпрос - отговор. Освен структурните методи, приложени при описанието и анализа на синтактичните характеристики на въпросите и отговорите, Венера Димитрова използва методите на прагматиката за представяне на интенциите и комуникативните цели на говорещите в репликите стимул и възможните интерпретации, направени от адресата, които определят и неговата реакция на въпроса. За изясняване на структурните особености на репликата стимул (въпрос) и репликата реакция (отговор) системно е приложен и конверзационният анализ.

Изложеното в първите пет глави от дисертацията убедително доказва, че Венера Димитрова има задълбочени знания за особеностите на устното общуване, структурата на разговора и на диалога, за теорията на речевите актове, максимите на разговора и принципа на учтивостта. Направен е *аналитичен преглед* на състоянието на посочените въпроси *внаучната литература* в общотeorетичен план, и с оглед на конкретните проучвания върху данни от българския език. На този фон се откроява иновативността на дисертацията, която цели систематизирането на особеностите в развитието на диалога с оглед на комуникативните цели, заявени в репликата стимул, и реакцията на адресата, определящи комуникацията като успешна или неуспешна. Аналитичните части на дисертацията показват уменията на докторантката да прилага комплексната методика за реализиране на посочената цел. В шеста глава са систематизирани случаи на „симетрично“ отношение между репликата стимул и репликата реакция. Направен е преглед на особеностите на видовете въпроси, използвани в разговорната реч, систематизирани са синтактичните и прагматичните характеристики на отговорите. В следващата глава се коментират начините за блокиране и пренасочване на комуникативния процес, като специално внимание е отделено на ехо-въпросите. В последната глава е направен анализ на синтактичните и прагматичните особености на процеса прекъсване на репликата на събеседника като средство за регулиране на комуникативното взаимодействие.

Резултатите от проучването, проведено от докторантката, показват, че поставените научни цели са постигнати. Систематизирани са зависимостите между езикови средства, комуникативни цели и речеви стратегии в три случая на развитие на диалога: реплика стимул въпрос – реплика реакция отговор и попълване на празноти в информацията на питащия; реплика стимул въпрос – блокиране или пренасочване на

диалога; прекъсване на диалога. По отношение на репликата стимул са разширени и задълбочени знанията за особеностите на същинските и несъщинските въпроси, използвани в разговорната реч. Изведени са устойчиви модели за блокиране и пренасочване на комуникативния процес в неофициалното устно общуване.

Представеният труд показва постиженията на Венера Димитрова при решаването на значим научно-приложен проблем чрез методи, съответстващи на съвременните постижения на лингвистиката. *Шестте приноса* могат да бъдат обобщени в две групи. Разширяването на теоретичните знания за особеностите на диалога в неофициалното устно общуване е един от значимите теоретични приноси на докторантката. Вторият теоретичен принос е свързан с прилагането на конверсационния анализ върху материал от българския език. Така дисертацията, освен че запознава с нов, непроучван досега обект, разширява методологията за проучване на устната комуникация. Научно-приложните приноси са представени в оригиналното решение на актуален проблем, свързан с извеждане на моделите за структуриране на единството въпрос – отговор и систематизация на механизмите за блокиране и пренасочване на комуникативния процес или за регулирането му чрез прекъсване на репликата на актуалния говорещ.

Авторефератът на дисертацията точно и ясно представя структурата на труда, направените наблюдения и анализи и резултатите от тях, както и научните приноси на дисертационния труд.

Преценка на публикациите по дисертационния труд

Венера Димитрова има пет публикувани статии по темата на дисертацията. Всички публикации са в сборници с доклади от научни конференции. Една от проявите, в които е взела участие докторантката, е проведена в чужбина. Представените публикации отговарят на минималните изисквания за придобиване на образователната и научна степен „доктор“.

Заклучение

Оценявайки актуалността на темата на дисертационния труд „Прагматични и синтактични особености на диалогичното единство въпрос-отговор“, постигнатите резултати и направените изводи, предлагам на уважаваното Научно жури да присъди на Венера Димитрова образователната и научна степен „доктор“ в областта на висшето образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, научна специалност Български език (Съвременен български език - синтаксис)

18.12.2020 г.

проф. д-р Йовка Тишева